

ЯК ПРАЦЮЄ МЕДІАЦІЯ ТА ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ?

МЕДІАЦІЯ – це один з видів альтернативного врегулювання суперечок, за допомогою якого можна вирішити спір і конфлікт без звернення до формальної системи судочинства. Цей процес відбувається із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію так, щоб вони самі знайшли такий варіант рішення, який би задовольняв інтереси та потреби усіх учасників конфлікту.

Принципи медіації:

- добровільність
- конфіденційність
- щирість намірів щодо вирішення конфлікту
- неупередженість посередника
- правомочність сторін
- неформальність та гнучкість процедури

Медіація виникла під час великої депресії в США в 1930-х роках як спосіб вирішення сімейних та трудових конфліктів. Завдяки медіації були зупинені тривалі масштабні страйки. На сьогодні медіація зарекомендувала себе як ефективний спосіб вирішення спорів в більшості країн світу практично у всіх сферах життя.

Основна сфера застосування медіації:

- бізнес-конфлікти та трудові спори
- сімейні, спадкові, земельні, житлові та інші цивільні правовідносини
- будівельні конфлікти, суперечки в страховій та банківській сферах
- сфера авторського права та інтелектуальної власності, IT-галузь
- міжкультурні конфлікти
- конфлікти в громадах

Застосування медіації особливо ефективно у вирішенні конфліктів, що чутливі до збереження стосунків. Наприклад, застосування медіації в сімейних конфліктах призводить до зменшення кількості вирішення конфліктів в судовому порядку до 60%.

Один з ефективних напрямків застосування медіації — «шкільна медіація», основна ідея якої базується на тому, що конфлікт є нормальною частиною життя, яку можна використовувати як можливість і самі школярі можуть ефективно вирішити свої конфлікти.

Медіатор — нейтральна стосовно сторін конфлікту третя сторона (спеціально підготовлений посередник), яка сприяє досягненню сторонами взаємоприйнятної згоди розв'язати цей спір, зосереджуючись при цьому на інтересах сторін, а не на правових позиціях або договірних правах.

Роль медіатора:

- дає можливість почути всі сторони
- допомагає відновити порозуміння та встановити мирну комунікацію
- не представляє жодну зі сторін та не приймає жодних рішень.

Медіатор має бути неупередженим у ставленні до сторін, фактів, суджень у конфлікті (спорі), усвідомлено залишаючи осторонь власні стереотипи та власний життєвий досвід, не має права оцінювати поведінку та погляди сторін медіації.

Переваги медіації:

- економія часу та фінансових ресурсів
- можливість впливати на результат
- конфіденційність процедури та менший стрес
- можливість збереження чи відновлення ділових взаємин
- можливість запобігти виникненню конфліктів у майбутньому
- у разі успішної медіації — гарантія виконання рішення.

Основною з переваг вирішення спорів через медіацію є те, що сторони конфлікту повністю контролюють процес прийняття рішення із врегулювання спору й остаточне розв'язання конфліктного питання залежить саме від сторін, а не від суду.

На відміну від формального судового процесу, під час медіації сторони самі доходять до згоди, без стороннього впливу.

Медіацію недоцільно застосовувати у таких випадках:

- відмова або нездатність прийняти принципи медіації
- відсутність добровільності
- домашнє насильство
- зловживання алкоголем чи наркотиками
- тиск, погрози
- психічні розлади та розумова відсталість

ПЕРЕВАГИ МЕДІАЦІЇ ТА ЇЇ ВІДМІННІСТЬ СТОСОВНО СУДОВОГО ПРОЦЕСУ:

- **ДОМОВЛЕНІСТЬ.** Питання вирішуються шляхом укладання договору, на відміну від судового розгляду, який регулюється процесуальним законодавством.
- **СТРОКИ.** Розв'язання питання залежать від сторін та їх готовності до прийняття рішення. Водночас судовий процес може тривати до декількох років.
- **ВИГРАШ-ВИГРАШ.** Завдяки мирному розв'язанню питання, кожна сторона отримує, що бажає (виграш-виграш). Рішенням суду, як правило, одна зі сторін не задоволена (виграш-програш).

- **СПРИЙНЯТТЯ.** Процедура медіації проходить в неформальній обстановці, що допомагає сторонам проводити конструктивну розмову. Судовий процес проходить у судовій залі за чіткими правилами, часто за присутності не самої сторони, а її представника.
- **МАЙБУТНЄ.** В медіації відбувається орієнтація на майбутнє спілкування сторін. В судовому процесі орієнтація переважно на минулому та на подіях, що вже відбулися.
- **ВРАХУВАННЯ.** В медіації враховується думка кожної сторони, натомість в судовому розгляді враховується думка, яка має більшу аргументацію та доказову базу.
- **КОНФЛІКТ.** Завдяки медіації сторони врегульовують конфлікт між собою. Після судового процесу конфлікт між сторонами може залишитись та тривати надалі.
- **ВИТРАТИ.** Витрати на медіатора мінімальні. В рамках судового процесу необхідно сплатити судовий збір, послуги адвоката, можливі витрати на експерта.
- **СТРЕС.** Процес медіації характерний мінімальністю стресових ситуацій, натомість судовий порядок врегулювання суперечки є більш нервовим.
- **КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ.** Медіація — конфіденційна процедура, що дозволяє уникнути розголосу обставин приватного життя сторін, що не завжди можна забезпечити в ході судового розгляду.
- **ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19.** Конфлікти, спричинені наслідками пандемії COVID-19 та певні перешкоди щодо доступу до судів, створили новий запит для розвитку послуг медіації.

Медіація дозволяє скоротити навантаження на судову систему та судові витрати, строки розгляду справ та відсоток оскаржуваних рішень, негативне навантаження на суд та його учасників та загалом соціальне напруження в суспільстві.

Запропонуйте Вашому опоненту медіацію та разом оберіть медіатора (медіаторів), який (які) влаштує Вас обох. Якщо справа в суді — зверніться з клопотанням про надання часу для примирення (це можливо на будь-якій стадії судового процесу).

ЕТАП 1. Підготовка до медіації, протягом якого медіатор:

- вивчає історію проблеми та основну інформацію про сторони конфлікту;
- переглядає нормативні документи, за потреби консультується з іншими фахівцями;
- налагоджує контакт зі сторонами та проводить індивідуальні зустрічі з ними;
- організовує безпечне та комфортне місце для проведення медіації.

ЕТАП 2. Початок, протягом якого відбувається:

- підписання договору з медіатором;
- вступне слово медіатора;
- збір даних та оголошення порядку і правил;
- з'ясування позицій сторін;
- визначення тем для обговорення.

ЕТАП 3. Переговори.

На цьому етапі відбувається виявлення інтересів кожного учасника конфлікту та з'ясування потреб, що приховані за виявленими інтересами.

ЕТАП 4. Пошук можливостей та ідей для рішення.

На цьому етапі з'ясовуються позиції та інтереси кожної зі сторін. Також досить часто спростовуються хибні уявлення, думки, погляди, що дає змогу кожній зі сторін стати на місце іншої та зрозуміти вимоги опонента.

ЕТАП 5. Укладання та підписання угоди, в ході чого медіатор:

- перевіряє напрацьовані варіанти рішень на реалістичність та можливість практичної реалізації;
- уточнюються деталі, узгоджуються пункти угоди, формується остаточне рішення, яке задовольняє всіх учасників.
- учасники ознайомлюються з текстом угоди та підписують її (за загальним правилом, укладається у 2-х примірниках). Ця угода описує чіткий план виходу з конфліктної ситуації з вказаними часовими рамками та розподілом відповідальності між учасниками конфлікту.

МЕДІАЦІЙНА УГОДА (УГОДА ПРО ПРИМИРЕННЯ) — це письмова угода про здійснення медіації (тобто розв'язання конфлікту чи спору та (або) усунення чи відшкодування спричиненої шкоди), що укладається між медіатором та сторонами конфлікту чи спору.

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ (англійською Restorative justice) — це будь-який процес, який дозволяє тим, кому була завдана шкода, та тим, хто несе відповідальність за таку шкоду, у випадку їх добровільної згоди, активно брати участь у розв'язанні питань, що виникають у зв'язку зі скоєнням правопорушення, за посередництвом спеціально підготовленої та неупередженої третьої сторони.¹

Підхід, що лежить в його основі, орієнтований на надання можливості сторонам конфлікту і суспільству в цілому самим впоратися з наслідками злочину.

Відновне правосуддя покликане не замінити офіційне правосуддя, а лише надати йому відновного характеру шляхом використання певного способу вирішення кримінальних ситуацій.

¹ Тут і надалі використано матеріали <https://rj.org.ua/pro-vidnovne-pravosuddya/>

Зазвичай реалізація програм відновного правосуддя відбувається завдяки партнерству громадськості й системи правосуддя: визначається порядок подання та розгляду випадків, а також юридичне значення результатів проходження сторонами такої програми.

На сьогодні в Україні діє проєкт **«Впровадження відновного правосуддя в Україні»**, який реалізується ГО «Інститут миру і порозуміння» (ІМіП) у партнерстві з Верховним Судом та за підтримки Фонду демократії Організації Об'єднаних Націй (UNDEF).

Переваги відновного правосуддя:

- Дозволяє вирішувати конфлікти шляхом активного залучення сторін конфлікту.
- Враховує інтереси обох сторін конфлікту.
- Створює можливість діалогу між потерпілим і правопорушником.
- Трансформує боротьбу між людьми у спільну діяльність з розв'язання конфлікту не суперницьким шляхом.
- Сприяє розвитку почуття відповідальності у правопорушника.
- Дає можливість швидкого і більш реального відшкодування заподіяної шкоди.
- Надає правопорушнику можливості для виправлення.
- Попереджає злочини та конфлікти.
- Зменшує кількість повторних правопорушень.
- Зменшує напругу в громаді.
- Зміцнює традиції миротворчості та розвиває співчуття.
- Сприяє вихованню суспільства і вкоріненню в ньому гуманістичних цінностей.
- Частково звільняє правоохоронні та судові органи від перевантаження справами та дає можливість зосередитися на серйозніших з них.
- Заощаджує державний бюджет і час професіоналів кримінальної юстиції.

ІСНУЄ КІЛЬКА МОДЕЛЕЙ (ФОРМ) ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ:

ПРОГРАМИ ПРИМИРЕННЯ ПОТЕРПІЛИХ ТА ПРАВОПОРУШНИКІВ (відомі також як «медіація», «посередництво», «конференції постраждалих осіб і правопорушників»).

Цей підхід передбачає зустріч постраждалої особи зі своїм кривдником у безпечному середовищі та опосередковане обговорення виниклої ситуації. За сприяння кваліфікованого медіатора потерпіла особа може розповісти кривднику про фізичний, емоційний та фінансовий вплив злочину. Програма діє на стадії попереднього розгляду справи та вимагає добровільної участі як постраждалої особи, так і злочинця. По її закінченню можуть бути зроблені певні рекомендації щодо винесення вироку.

КОЛА ПРАВОСУДДЯ

(програми, в основі яких лежать традиції північноамериканських індіанців, проводяться переважно в Канаді).

- ✦ **Усі учасники, включаючи суддю, захисника, прокурора, поліцейського, потерпілу особу, правопорушника та їх родини залучені до обговорення ситуації у колі, сидючи один навпроти одного.** Такий підхід застосовується лише за умови визнання кривдником своєї провини. Він спрямований на пошук найкращого варіанту для розв'язання конфлікту за умови збереження безпеки в громаді, врахування потреб жертви та реабілітації/застосування покарання для злочинця.

СІМЕЙНІ КОНФЕРЕНЦІЇ АБО ГРУПОВІ НАРАДИ

(їхньою батьківщиною є Нова Зеландія, вони базуються на традиціях корінного населення маорі і є чинними законодавчо).

- ✦ **Ця модель передбачає спільне обговорення виниклої ситуації за професійним супроводом.** Окрім Нової Зеландії, також використовується в Ірландії та Південній Африці. До процесу розв'язання конфліктної ситуації долучаються як родини/друзі постраждалої особи, так і правопорушника.

Програми відновного правосуддя ґрунтуються на таких **основних принципах**:

1. Потерпілий та його потреби в пріоритеті, адже шкоду завдано конкретній людині.
2. Правопорушник повинен прийняти відповідальність за свій вчинок, усвідомити свою провину й відшкодувати завдані збитки.
3. Самовизначення сторін, що передбачає прагнення людей домовитися та делегування сторонам права на самостійне ухвалення рішення.
4. Залучення до процесу найближчого соціального оточення та представників місцевої громади.

Велике значення має впровадження відновного правосуддя для неповнолітніх. Це дає дітям можливість продовжувати навчання, не розлучатися зі своїми рідними та близькими та не потрапити під негативний вплив міць позбавлення волі. З 2019 року в Україні відповідно до спільного наказу Міністерства юстиції та Генеральної прокуратури впроваджується пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення».

**Якщо у Вас є спірна ситуація чи конфлікт і Ви готові до діалогу —
запрошуємо до КАБІNETУ МЕДІАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ЦЕНТРУ ПРАВОСУДДЯ.**

**Також надається психологічна допомога вразливим категоріям людей —
зокрема, жінкам та дітям з питань домашнього насильства.**

ЩОБ ОТРИМАТИ ДОПОМОГУ:

- f** **Надішліть повідомлення на Facebook-сторінку**
<https://www.facebook.com/CVUOdessa/>
- @** **Надішліть лист на електронну пошту**
odesakvu@gmail.com
- 💬** **Надішліть повідомлення через Вайбер
чи Телеграм на номер**
+38 (099) 419-14-92
- ☎** **Зателефонуйте за номером**
+38 (099) 419-14-92

Скануйте QR код
та отримайте
більше порад від
Громадського
центру правосуддя
з різних актуальних
правових питань.

Ця інформаційна пам'ятка має рекомендаційний характер, не є офіційним роз'ясненням чинного законодавства та актуальна станом на 2020 рік.

Буклет підготовлено Одеською обласною організацією ВГО «Комітет виборців України» в рамках проекту «Громадський центр правосуддя як мульти-функціональна платформа розвитку правосуддя в громадах», за фінансової підтримки Європейського Союзу. Погляди авторів буклету не відображають офіційної позиції Європейського Союзу.

Тираж – 5000 примірників. Друк – ФОП Баскаков.